

135
 H. Kinnunen
 1900 - 26/IV
 Kinnunen Penttilä
 ja Kinnunen

CSAPÓ CSABA

A MINISZTERELNÖK

SZÉLL-CSEND KÉT VÁLSÁG KÖZÖTT

Kevés olyan miniszterelnököt ismerünk a 19–20. századi magyar történelemből, akinek tevékenységében nem találunk szélsőségeket, visszhangos megnyilatkozásokat, később magyarázatra szoruló buktatókat. Személyét elkerülték a későbbi „rajongók”, a maguknak politikai hagyományt kereső államférfiak, s a csendes munka nem kellett fel a későbbi történészek figyelmét sem. Tanulmányunkban ezért áttekintjük azokat az alkotásokat, amelyek nem maradandó épületekben, korszakokon átívelő cselekedetekben öltenek testet, mégis két korszak ütközőpontján segítenek eligazodni. Felfogásunk szerint ugyanis Széll Kálmán tevékenysége nem illeszthető be sem a hagyományokhoz még többnyire ragaszkodó 19., sem az állandóan új utakat kereső 20. századi politikai miliőbe, összekötő kapocsként szolgál a két világ között.

Széll Kálmán gyermek- és ifjúkora a neoabszolutizmus éveit telt, majd abban az évben szerezte diplomáját, amikor a régi családi barát, Deák Ferenc nevezetes *Húsvéti cikkében* évtizedekig meghatározó, új irányt mutatott a politikának. Az alispáni, majd főispáni tisztséget betöltő, később képviselővé választott édesapjától a megyei és az országos politizálás művészetét, a neoabszolutizmus éveiből a Habsburgokkal szembeni ellenállás nemzeti érzületét, az egyetemről pedig a törvényességhez való ragaszkodás gondolatát hozhatta magával. Mindezek mellett kétségtelen, hogy életére a legmeghatározóbb befolyással Deák Ferenc személye volt.

A POLITIKUSSÁ ÉRÉS FOLYAMATA

Érdekes módon miniszteri pozíciójáról történő 1878-as lemondása hozta meg számára az ellenzék maradéktalan elismerését. Olyan politikusi mentalitást láttak meg a 35 éves fiatalember cselekedetében, amely a régi deáki gárda kihalásával eltűnőfélben volt. Nem ragaszkodott mindenáron miniszteri pozíciójához – amikor nem értett egyet egy politikai döntéssel, vette a kalapját. Tisztessége tehát még a régi normák szerint is kétségbevonhatatlan.

Az ezt követő mintegy egy évtizedes, döntően politikamentes időszak megmutatta, hogy nem szorul rá mások támogatására, a gazdasági szinten is képes megállni a saját lábán. Egyrészt rátóti birtokán tenyészállatok nevelésébe kezdett, és hamar kiderült, hogy ez nem pusztán egy unatkozó, a politikából kipottyant birtokos „világvégi” kedvtelése. Komoly befektetéssel, modern gépek beszerzésével és kitarító munkával az ország egyik legkiválóbb marhatenyészetét hozta létre. Ellenfelei várakozásával ellentétben nem a régi földesúri attitűd, hanem egy modern, profitorientált vállalkozó képe jelenik meg az utókor előtt.

Széll Kálmánnal szemben gyakran hangoztatott „vád”, hogy az agráriusok egyik vezető személyisége, aki ellenszegült a Tisza-féle merkantil irányzatnak. Láthattuk, hogy az „agrárius” az ő esetében nem az „elmaradott” szó szinonimája. Ha emellett még megemlítjük csaknem két évtizedes, két banknál is végzett igazgatói tevékenységét, láthatjuk, hogy ekkor már egyáltalán nem Deák politikai kreatúrájáról be-

szélünk. Bármilyen sajátos is az összehasonlítás, a pénzügyeket legalább olyan szakértelemmel működtette, mint ahogy birtokára Svájcban kiválasztotta a tenyészállatokat. A bankok irányvonalát, igazgatói kinevezését is szakemberként, de politikusi mivoltából nem kibújva irányította.

Széli Kálmán korántsem véglegesen vonult vissza birtokára. Bosznia megszállásával szembeni gazdasági érveit ugyan nem fogadták el, de ettől még politikai ellenségeket nem szerzett, a személyes jó viszonyt mindenkivel megtartotta. Gazdasági tevékenysége mellett továbbra is képviselő maradt, rendíthetetlen '67-esként pedig biztos lehetett benne, hogy tapasztalatára hamarosan újra számítnak.

Az 1880-as évek végén tért vissza, de ekkor még csak mint gazdasági ügyekben rendszeresen felkért tanácsadó, az 1890-es évektől viszont már politikusként is megjelent. Gazdasági és politikai értelemben is független volt, legalábbis abban a tekintetben, hogy döntéseiben a vagyon és a karrier lehetősége egyáltalán nem befolyásolta. Még csak azt sem mondhatnánk, hogy várt a nagy lehetőségre, minden jel szerint neki megfelelt a Nemzeti Kaszinó által biztosított látnas hatalom, az uralkodói kihallgatások lehetősége, s a többszöri csábítás ellenére sem kíváncsított vissza a politika frontvonalába. Az időlegesen háttérbe vonult politikusok szokásainak megfelelően – talán a kapcsolatok ápolása érdekében is – csatlakozott társadalmi szervezetek, mindenekelőtt az OMGE munkájához.

AZ ELŐDÖK

Az önként vállalt távolságtartásban talán megerősíthették a politikai elitet érintő új kihívások is. Tisza Kálmán bukása után számtalan megoldandó kérdés maradt utódaira. A dualizmus kori magyar politikai rendszer rendkívül személyközpontú volt, az uralkodó mellett a mindenkori miniszterelnökre nehezedett az irány meghatározásának felelőssége. Míg Tisza – a személye köré felépített párton keresztül – komolyabb ellenzéki nyomás nélkül tevékenykedhetett, az őt követő Szapárynak a továbbra is Tiszának engedelmességgel párttal is meg kellett küzdenie, hatalmát soha nem sikerült igazán megerősítenie, óvatoskodó reformjai ezért nem is vezethettek sikerre. We-

kerlétől a liberális tábor a megakadt reformok folytatását várta.

Az új miniszterelnök Széli rendkívül tisztelte, mesterének tekintette, gyakorta kikérte szakmai tanácsát. Az egyház-politikai harcban azonban Wekerle felélte szakemberként felhalmozott politikai tartalékait. Az 1890-es évek első felében talán először fordult elő, hogy a két markáns politikai oldal nem a kiegyezés megítélése szerint állt szemben egymással. A közvélemény többsége szemében a liberális egyház-politikai javaslatokat ellenzők a konzervatív, tehát a nemzeti eszmékkel szemben álló, míg az állam és az egyház szétválasztását támogatók a nemzeti oldalon találták magukat. Wekerle a bukást ugyan nem tudta elkerülni, de presztízsében megerősödve került ki a küzdelemből, amit majd egy évtizeddel később kamatoztathatott.

Széli Kálmánt ekkor már egyértelműen a Szabadelvű Párt vezérkarában találjuk, kiállt a reformok mellett, de tudta, hogy nincs értelme az uralkodóval való összeütközésnek, megnyilatkozásai ezért sokáig óvatosak voltak. Az események arra utalnak, hogy Széli politikai karrierje ekkor kapott olyan lendületet, amely néhány évvel később a miniszterelnöki székig repítette. Meghatározó befolyása volt az általa is csak átmenetinek szánt Bánffy-kormány létrejöttében, kormánypárton belüli elfogadtatásában. Ekkor újra háttérbe húzódtott, de összességében az 1890-es évek második felében már megkerülhetetlen tényezőnek számított. Minden fontosabb tárgyalásnál ott találjuk, az uralkodó kikéri a tanácsát, egyértelmű informális hatalom, mind politikai, mind gazdasági értelemben.

Bánffy éveken keresztül mindenki számára meglepő ügyességgel vitte a kormány ügyeit. Kihasználta a millenniumi ünnepségekben rejlő lehetőségeket, viszonylagos sikereket ért el az Ausztriával folytatott gazdasági tárgyalásokon, rendszeresen előhúzta a nemzeti kártyát, és ezzel sokáig sikerült a kormánypártot vagy legalábbis annak a két Tisza által uralt derékhadát a maga oldalára állítania. Sikerében minden bizonnyal szerepet játszott az is, hogy a birodalom másik felében ez az időszak politikailag rendkívül zaklatott, a kormányok sorozatban váltották egymást. Ez lekötötte az uralkodó figyelmét, aki Magyarországon mindenképpen nyugalmat akart. Erőszakos főispáni mentalitása azonban idővel a visz-

szájára fordította az eseményeket, és megnyitotta az utat Széli előtt.

A KOMPROMISSZUMOK JEGYÉBEN

Ferenc József neveltetése, gondolkodásmódja és általában személyiségvonalai alapján egy abszolutista uralkodó tipikus jellegzetességeit mutatja. Az 1850–1860-as években a magyar politikai elittel folytatott küzdelem során azonban megtanult együtt élni az övétől eltérő véleményekkel, a birodalom nagyhatalmi helyzetének visszaállítása vagy legalábbis változatlan fenntartása érdekében hajlandó volt felülvizsgálni korábbi beidegződéseit. Beavatkozása a magyar politikai életbe a koronázását követően is kétségtelen és napi szintű, tekintélye és döntései megkérdőjelezhetetlenek. Az 1867-es titkos megállapodásnak köszönhetően mindenről tudott, a politikai elittel állandó kapcsolatot tartott, az információk alapján képes volt a politikai életet befolyásoló döntések meghozatalára.

Közismert, hogy Ferenc József nem volt a merész újítások embere, de a századforduló birodalmi szintű és mindkét országban külön-külön is jelentkező politikai megrázkódtatásai egyértelműen kompromisszumos személyiségjegyeit erősítették. Minden bizonnyal szerepet játszott ebben az is, hogy – Széli Kálmán személyében – egy kiegyenlítő típusú egyéniség Magyarországon elősegíthette a régóta halogatott haderőfejlesztés elfogadtatását, ezzel pedig a birodalom remélt felzárkózását az európai hatalmi-politikai elithez.

Az uralkodó személyes döntése mellett legalább ekkora jelentősége volt Széli magyar politikai eliten belül elfoglalt pozíciójának. Ha visszatekinünk életének korábbi évtizedeire, néhány nagyon fontos momentumot kell megismételni, amelyek mindegyike bizonyos mértékig hozzájárult ahhoz, hogy ebben a pillanatban ő kerüljön előtérbe. Az első mindenképpen a családi indíttatás, édesapja politikusi mivolta, ami neki is minta volt, továbbá a politikai felemelkedéshez társadalmi elvárásnak tekinthető jogi végzettség. Időben a második, de hatását tekintve természetesen elsődleges Deák személye. A Széli halálát követő visszaemlékezésektől egészen a legújabb szakirodalmi áttekintésekig minden szerző kiemelt szerepet tulajdonít a közöttük lévő, szinte atya-fiúi kapcsolatnak a gazdasági kérdések iránti érdeklődés

Széll Kálmán 1902-ben a Szent István-rend nagykeresztjét kapta a királytól. A miniszterelnök a magas kitüntetés alkalmából rendezett vacsorán beszél a Park Klubban

ismét átvenni, de így a legfontosabb végrehajtó szervezetek, mindenképp a közigazgatás felett személyes utasítási jogot szerzett.

AZ OBSTRUKCIÓ LESZERELÉSE

Az ellenzékkel megkötött alku egyik első törvényalkotási eredménye a választási bíráskodásról szóló törvény elfogadása volt. Széll ezzel Bánffy egyik terhes örökségét igyekezett felszámolni: az 1896-os választások során tapasztalt hatósági önkény megismétlődésétől tartva a választási bíráskodást bizonyos esetekben a függetlenek tartott kúriára bízta. Szintén a paktum alapján került sor az ellenzék obstrukciós eljárását némileg korlátozó új házszabályok elfogadására. Ezzel kapcsolatban fogalmazta meg a Széll-kormánytal szembeni első kritikáit Tisza István, aki hatékonyabb szabályozást tartott volna szükségesnek.

Az obstrukció és letörésének kísérletei a századforduló politikai életének meghatározó mozzanatai. Az ellenzék ugyanis arra törekedett, hogy hosszú felszólalásokkal, technikai lépésekkel megakadályozza az országgyűlés elé terjesztett kormánypárti javaslatok elfogadását. Első alkalommal még az 1870-es évek első felében éltek vele, akkor sikerült évekkel elhalasztaniuk az általuk sérelmesnek tartott új választójogi törvény elfogadását. Az 1880-as évektől – minden alkalommal a nemzeti érdekre hivatkozva – alkalmazta egyre hangsúlyosabban a függetlenségi ellenzék szélsőséges szárnya. Ez okozta Tisza Kálmán, majd Bánffy bukását. Az obstrukció rövid távú, taktikai leszerelése egyértelműen Széll érdeme. A kezelés azonban tüneti jellegű volt, amit az mutat legjobban, hogy az ő lemondásának is ez lett a közvetlen kiváltó oka, az obstrukció végső letörése pedig az ennek érdekében a házszabálysértéstől sem visszariadó Tisza István „érdeme”.

Széll tehát feszültségekkel teli időszakban, megosztott kormánypárttal és az obstrukcióval szembeni kiszolgáltatottsága miatt az ellenzék támoga-

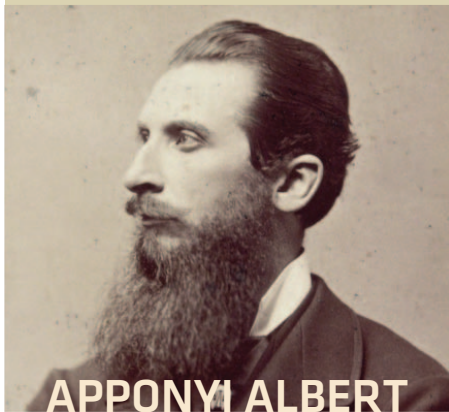
felkeltésétől a politikai elitbe történő zökkenőmentes beilleszkedésig.

Nem lehet figyelmen kívül hagyni leköszönését a minisztérium vezetéséről, majd időleges visszavonulását a politikától, amivel mindkét szembenálló oldal tiszteletét kívívta. Végül, de nem utolsósorban meg kell említeni Ferenc József személyes megbecsülését, amely legalább annyira szólhatott Széll többször megtapasztalt politikai tisztességének, gazdasági és jogi szaktudásának, mint az eltérő véleményeket összehétközítő emberi kvalitásainak. A korszakról készített kétkötetes összefoglalásában Gratz Gusztáv oldalakon keresztül hasonlítja össze a gyűlölt Bánffy és a mindenki által szeretve tisztelt Széll egyéniségét, természetesen utóbbi oldalára billentve a mérleg nyelvét, s úgy véli, ez predesztinálta őt a siker elérésére.

Miután minden létező politikai erő támogatását bírta, Széll hozzáláthatott hosszú távú tervéhez, a kiegyezés rendszerének új alapokra helyezéséhez. Az addigi kísérleteket, Tisza Kálmán személyközpontú rendszerét,

Szapáry és Wekerle nagy politikai-gazdasági-társadalmi átalakítási kísérletét, Bánffy agresszivitását félretéve a „törvény, jog és igazság” hármas jelszavával kezdte meg tevékenységét.

Az uralkodó tudtával és beleegyezésével alkut kötött az ellenzékkel, meggyeztek a sürgős törvények elfogadásáról. Az Apponyi Albert vezette '67-es ellenzékét beléptette a kormánypártba, amelybe visszatértek a korábbi ún. disszidensek is, így hosszú idő után helyreállt a Szabadelvű Párt egysége, amely ismét hatalmas többségre tett szert a képviselőházban. Csak később derült ki, hogy a régi szabadelvűek és a nemzeti pártiak közötti korábbi feszültségek nem oldódtak meg az egysüléssel, a problémák látenszen tovább éltek. Logikus döntés volt, hogy lépései kevésbé érintették a kormány összetételét, a szakminiszterek többsége a helyén maradt. Talán a legfontosabb változás, hogy a képviselőház elnöki székébe átülő Perczel Dezső belügyminiszter helyét is Széll foglalta el. Érdekes, hogy korábbi pénzügyminiszterként nem ezt a pozíciót igyekezett

APPONYI ALBERT

Bár nem volt tagja a kormánynak, annak működésére mégis meghatározó befolyást gyakorolt Apponyi Albert, aki sajátos színfoltja volt a dualista politikai rendszernek. Arisztokrata származása, konzervatív neveltetése, majd meggyőződéses '67-essége ellenére egész politikai működése a kormánypárt és a '48-as ellenzék közötti lavírozással telt. Édesapja, Apponyi György politikai örökségével is egyetértve úgy gondolta, hogy Magyarországnak a Habsburg Birodalmon belül van a helye, mert önállóan nem maradhatna fenn a viharos történelmű Közép-Európában. Ugyanakkor elzárkózott az udvarral történő túl szoros együttműködéstől s a konzervatív eszmerendszer kritikátlan átvételétől. Ám a függetlenségi eszme is távol állt tőle, ráadásul riasztotta annak plebejus ízü képvisellete, ezért egy sajátos, „harmadik utas” megoldást választott. A Habsburg-hűséget a királyhűséggel helyettesítette, mert a Habsburg-uralkodóval szemben nem, de egy magyar királlyal szemben elvárás lehet a nemzeti követelések teljesítése. Ezek az igények nála nem az ország függetlenségének követelésében, hanem a tömegek érzelmeit jobban befolyásoló külsőségek kívánalmaiban nyilvánultak meg. Ezzel a magyar politikai mezőben talán a centrumban találta magát, de a hadsereggel kapcsolatos nemzeti követelések felé fordulása mindig visszariasztotta az uralkodót miniszterelnöki kinevezésétől. Széll számára azonban ideális partnernek tűnt. Köztiszteltben álló személyiség, jelentős számú képviselővel rendelkező párt meghatározó alakja, aki a béke érdekében hajlandó időlegesen lemondani nemzeti követeléseinek hangoztatásától.

tására számítva kormányzott. Ezt a korábbi Bánffy-érával szembeni különös helyzetet a kormánypártban sokan nehezen viselték. Ahogy Kristóffy József, a Fejérváry-kormány néhány évvel későbbi belügyminisztere megfogalmazta, „a parlamentet tulajdonképpen nem is a háta mögött ülő többségre, hanem egész leplezetlenül az ellenzékre támaszkodva vezette”, amit „a nagy Tisza-csoport csendes duzzogással” fogadott. Ugyanerről találoan jegyezte meg egy röpirat szerzője: „Széll mindent megadott az ellenzéknek, amit csak az ellenzék szemé-szája kívánt [...] Tálcán vitte neki a gyűlölt Bánffy levágott fejét, Apponyit és társait bevitte a kormánypártba, soraikból államtitkárt, minisztert nevezett ki, – tiszta választásokat csinált, ami annyit tesz, hogy mandátumokat ajándékozott el; minden törvényjavaslat benyújtása előtt nem csupán a Korona beleegyezését kérte ki, hanem Ő Felsége leghűségesebb ellenzékének szankcióját is megszerezte.”

Az első években működött Széll taktikája, amit az elfogadott törvények száma és minősége is bizonyít. Ezek kerütek a korábban nagy vitákat kiváltó témákat, de fontos gazdasági, politikai és társadalmi kérdések megoldására törekedtek. Legfontosabb politikai sikere az Ausztriával megkötött gazdasági kiegyezés volt. Megállapodtak a közös vámterület fenntartásáról, a közös költségek fedezésének arányát meghatározó magyar kvótát pedig 31,2-ről 34,2%-ra emelték. 1899-ben törvényt fogadtak el a közös nemzeti bank szabadalmának 10 évre történő meghosszabbításáról. Széll ezeken a gazdasági tárgyalásokon ismét sikeres kompromisszumokat kötött. Felhasználta Bánffy korábbi egyeztetéseinek eredményeit, ugyanakkor figyelemmel volt az osztrák belpolitikai események miatt sarokba szorított kormányok érdekeire, az uralkodó elvárásaira. A gazdasági közösség fenntartása Magyarországnak is érdeke volt, ezért még a politikailag nehezen felvállalható kvótameelésbe is beleegyezett.

A Széll-kormány egyik legjelentősebb lépése kétségtelenül a képviselői összeférhetetlenség újraszabályozása. A képviselői elv lényege, hogy a képviselő lehetőleg minden befolyásoló tényezőtől függetlenül működjön. Már az 1848-as választójogi törvény szerint is csak anyagilag független, önálló véleményalkotásra képes férfiak szavazhattak, illetve voltak választhatók. Eszmei alapja az a történelmi hagyomány,

hogy a „magyar” törvényhozó és a Habsburg („idegen”) végrehajtó hatalom elválasztása évszázadokon át megkérdőjelezhetetlen fontosságú volt. A 19. században pedig már a magyar politikában is megjelent a három legfontosabb hatalmi ág, a törvényhozó, a végrehajtó és a bírói hatalom elválasztásának liberális kívánalma. Az 1875-ben elfogadott törvény elsősorban a hivatali összeférhetetlenségről, azaz a többféle lojalitás összeegyeztethetlenségéről szólt, hiszen az esetleges retorziók miatt a kormány által kinevezett személy az országgyűlésben még ellenzékiként sem fogalmazhatna meg a kormánytól eltérő véleményt. Míg ennek a szabályozásnak a kormánypárt-ellenzék tengely volt a meghatározója, az 1901. évi törvény a pártoktól szinte független gazdasági érdek-összeférhetetlenségről szólt.

Érdekes és tanulságos, hogy a korszakkal foglalkozó szakirodalom bármilyen politikai eseménynél, törvény elfogadásánál stb. hajlamos a miniszterelnökök felelősségét, befolyását, véleményét vizsgálni, Széll Kálmán neve azonban még a kormányzása alatt is ritkán került elő. A történészek ekkor elsősorban az agrárius-merkantil ellentétet, a meghatározó politikai áramlatok, pártok, ellenzéki politikusok, a kormánypártból esetleg Apponyi vagy – a későbbi események ismeretében – Tisza István véleményének ismertetését, befolyásának növekedését tartják fontosnak kiemelni. Az összeférhetetlenségi törvénnyel kapcsolatban azonban Széll Kálmán személye megkerülhetetlen. A javaslatot ugyan nem a kormány, hanem egy képviselőházi bizottság terjesztette az országgyűlés elé, de – miként Szabó Dániel meggyőzően bizonyítja – a párton belüli viták és megosztottság ellenére Széll az agrárius érdekek védelmében komoly győzelmet aratott a Tisza által vezetett merkantil csoport felett. A csaknem négy éve folyó törvény-előkészítő munka ellenére tehát ebben az esetben sem a hosszabb távú valódi megoldás, hanem a személyi ellentétek voltak a meghatározók.

Tisza a hatékonyabb fellépés érdekében még a törvényjavaslat vitája előtt lemondott a bankoknál, ipari és kereskedelmi vállalatoknál betöltött tisztségeiről, de így sem tudta megakadályozni a törvény elfogadását. Ennek lényege, hogy a képviselő nem tölthet be tisztséget, vagy nem lehet olyan gazdasági társaság alkalmazásában, amely a kormánnyal szerződéses vi-

szonyban áll. (A törvény elfogadását követő választások egybehangzó korabeli értékelések szerint a dualista korszak talán legtisztább választásai.) A Szabadelvű Párt jelentős győzelmet aratott, ami megerősítette a párt vezetőit az irányvonal helyességéről. A párt merkantil szárnyából az összeférhetlenségi törvény miatt többen nem indultak, az agrárius irányvonal megerősödött, és feltűnést keltett, hogy a képviselőházba hosszabb idő után újra bekerült néhány nemzetiségi képviselő.

A BUKÁS

Széll Kálmán 1899–1903 közötti miniszterelnöki tevékenységét tehát minden szempontból sikeresnek tekinthetjük, egyetlen olyan kérdés volt csak a politikájában, amelyek esetében a vélemények összebékítésére egyszerűen nem látszott remény, ez pedig a bukását okozta. A hadsereggel kapcsolatos nemzeti követelések az 1880-as évek közepétől az első világháborúig tematizálták a magyar politikát. Ennek alapja az, hogy a kiegyezés és a hadszervezet szabályozó 1868-as törvény két ellentétes eszme szülöttei.

Az egyik a birodalom paritásos alapon történő újjászervezését jelképezi, míg az utóbbi a birodalmi abszolutista gondolkodás több évszázados hagyományait, és – feltétlenül hozzá kell tennünk – célszerűségi szempontokat követve szinte minden fontos döntés lehetőségét az uralkodó kezébe összpontosítja. Az újoncmegajánlás és a költségek megszavazásának jogát azonban – szintén a hagyományokra hivatkozva – a király döntési szabadságát korlátozva újra a magyar országgyűlés hatáskörébe utalták. Ennek a két jognak köszönhetően a magyar képviselőknek ugyan nem volt beleszólási lehetőségük a hadsereg napi ügyeibe, de annak működőképességét és így a külpolitikai vonalvezetést, a célok meghatározását is végső ütköztávként vagy éppen zsarolási lehetőségként a kezükben tartották.

A közös hadsereg ügye tehát ekkor egyértelműen hatalompolitikai kérdés, míg az 1868. évi XLI. törvénnyel újonnan létrehozott honvédség, Deákék elképzelésének megfelelően, bevallottan érzelmi töltetű. Talán nem túlzás kijelenteni, hogy a magyar közéletben a „honvédség” a szabadságharc dicsőséges csatái óta a függetlenség, dicsőség és hősiesség szavak szinonimája. Ferenc

József pedig éppen 1848–49 példája alapján nem járult, nem járulhatott hozzá független magyar hadsereg felállításához. Hibrid megoldásként ezért az alacsony létszámú, tüzérséggel nem rendelkező, még a belső rend fenntartására is elégtelen, de magyar nemzeti jelleget hordozó honvédséget a közös hadsereg kiegészítő részének tekintették. Az uralkodó évtizedeken keresztül minden lehetőséget kihasználta, hogy a magyar politikusok és a társadalom számára is nyilvánvalóvá tegye, a hadsereg kérdésében semmilyen további engedményre nem hajlandó.

Ennek ismeretében talán joggal gondolhatjuk úgy, hogy a közös hadsereg magyarországi sorozású ezredeivel kapcsolatos, nemzeti jellegű ellenzéki követelések eleve kudarcra voltak ítélve, alárendelődtek a propagandisztikus céloknak. A korábbi kormányok különösebb erőfeszítés nélkül pattintották vissza minden alkalommal ezeket a felszólalásokat, de amikor nekik kellett a Bécsből sürgetett fontos reformokat a képviselőház elé terjeszteniük, megváltozott a helyzet. Az ellenzék vérszemet kapott, végre lehetőséget látott a kabinet támadására, és minden felhalmozott feszültséget rázúdította. Némileg váratlanul ez történt a Széll-kormány esetében is. Az újonclétszám felemelésének kérdésében egyre nagyobb nyomás alá helyezték Bécsben, amely elől 1903-ban már nem térhetett ki.

Az első viták a párton belül folytak, ugyanis az ekkor házelnöki tisztséget betöltő Apponyi a hadsereg nemzeti jellegével kapcsolatos feltételek teljesüléséhez kötötte a javaslat elfogadását. Gratz Gusztáv véleménye szerint Apponyi lépése indította arra a Függetlenségi Pártot, hogy őt is túllicitálva kezdeményezzen a hadseregben nemzeti reformokat, amelyek megvalósítása lehetetlen volt. A kibékíthetetlen véleménykülönbségek hatására az ellenzék törvényszerűen jutott el az obstrukció alkalmazásáig, amelynek leszerelésére már Széllnek sem volt esélye. Tisza némi önelégültséggel jegyezhetette meg, hogy végül neki lett igaz, az obstrukció megszüntetéséhez nem kompromisszumokra, hanem határozott, akár erőszakos lépésekre is szükség lehet. Ennek a kísérletnek az elvégzésére hamarosan megkapta a lehetőséget, de ebben Széll Kálmán már nem vett részt. Lemondását követően visszavonult a politikától, és nem élte meg az általa végtelékig védelmezett kiegyezési rendszer felszámolását. ♦

ALTERNATÍVÁK

TISZA ISTVÁN

Tisza István személye a századforduló magyar politikai életében még korántsem keltett olyan ambivalens érzéseket, mint első miniszterelnökségét követően. Az 1880-as évek közepén kapcsolódott be a politikába, és rövid idő alatt kialakultak felfogásának azok az alapelemei, amelyeken később sem változtatott. Mindenekelőtt elkötelezett '67-es volt, mert meggyőződése szerint Magyarország egyedül nem szállhatott szembe a környező szláv tengerrel s a nemzetközi kihívásokkal. Ellene volt a választójog kiterjesztésének, mert tartott a dualizmust megbontó '48-as irányvonal vagy a nemzetiségek hatalomra kerülésétől. Nézeteiben konzervatív (társadalomképe) és liberális elemek (például az alkotmányosságba vetett hite) keverednek, amelyeket azonban következetesen, kiszámíthatóan képviselt. Széll miniszterelnöksége alatt viszonylag keveset szerepelt a parlamentben, de ekkor már mindenki előtt nyilvánvaló volt, hogy a párton belüli térfoglalását hamarosan kormányfői tisztségre kívánja váltani. Háttérbe húzódása nem menekülés, hanem kivárási, jól érezhetően nem sokat remélt a kibéküléstől, már ekkor is a határozott döntések híve volt.